

Potrošač u svijetu društvenih mreža: Prikaz i komentar predmeta *Maximilian Schrems protiv Facebook Ireland Limited* pred Sudom Europske unije

UDK: 366.56:004.7(4EU)
341.645:366.56(0EU)
339.923:061.1](4EU)

Sažetak

Rad obrađuje slučaj Maximiliana Schremsa, austrijskog pravника koji je pred Zemaľjskim građanskim sudom u Beču, gradu vlastitog prebivališta, podnio tužbu protiv *Facebook Ireland Limited* tvrdeći da je *Facebook* povrijedio njegova prava na privatnost i zaštitu podataka. Autorica u radu iznosi i analizira presudu Suda Europske unije donešenu u siječnju 2018. godine povodom prethodnih pitanja koja je Sudu uputio austrijski Vrhovni sud. Jedno od pitanja odnosi se na to može li korisnik *Facebooka* izgubiti status potrošača ako, nakon dugogodišnjeg korištenja *Facebook* računa, objavljuje knjige, drži predavanja i bavi se sličnim komercijalnim djelatnostima u vezi s ostvarivanjem svojih zahtjeva protiv *Facebooka*. Nadalje, Vrhovni se sud pita i je li dopušteno pred sudom prebivališta jednog potrošača (u ovom slučaju Schremsa) podnositi i ustupljene mu zahtjeve potrošača iz iste države članice, drugih država članica ili trećih država. U radu je predstavljeno činjenično stanje Schremsova predmeta, relevantni nacionalni i europski pravni okvir za rješavanje prethodnih pitanja, tijek postupka pred Sudom te stav koji je Sud naposljetku zauzeo. Kroz rad autorica također izražava svoje mišljenje o predmetnom slučaju i naglašava važnost stajališta iznesenih, kako u presudi, tako još više i u mišljenju nezavisnog odvjetnika Bobeka.

Ključne riječi: Sud Europske unije, potrošač, *Facebook*, Schrems

1. Uvod

Predmet koji je predstavljen u ovom radu onaj je Maximiliana Schremsa, državljanina Republike Austrije koji je 2015. godine pred Zemaľjskim građanskim sudom u Beču podnio tužbu protiv društva *Facebook Ireland Limited* tvrdeći da je ono povrijedilo njegova prava na privatnost i zaštitu podataka. Povodom poziva koji je Schrems objavio na internetu, mnogi drugi korisnici *Facebooka* izrazili su želju ustupiti mu istovrsne zahtjeve koji proizlaze iz ugovora koje su oni sklopili s *Facebookom*. Pred Vrhovnim sudom Austrije

(dalje: Vrhovni sud) koji je Sudu Europske unije (dalje: Sud) uputio zahtjev za prethodnu odluku, razmatra se sedam takvih tužbenih zahtjeva koje su Schremsu ustupili korisnici s domicilom u Austriji, Njemačkoj i Indiji.

Facebook Ireland Limited (dalje: *Facebook Ireland*) sa sjedištem u Irskoj, društvo je kći *Facebooka Inc.* koji ima sjedište u SAD-u. Schrems je od 2011. do 2013. godine podnio sveukupno 23 pritužbe irskom Povjereniku za zaštitu podataka (dalje: Povjerenik) zbog, po njegovom mišljenju, neadekvatne zaštite osobnih podataka koje *Facebook* iz Europske unije (dalje: EU, Unija) prenosi u SAD. Njegove pritužbe bile su potaknute otkrićima Edwarda Snowdena koja su se odnosila na program pod nazivom PRISM kojeg je uspostavila američka Državna agencija za sigurnost (*National Security Agency-NSA*) i u okviru kojeg je ista stekla pristup masovnim podacima pohranjenim na poslužiteljima u SAD-u. Schremsove tvrdnje da *Facebook Ireland* zadržava osobne podatke na tim poslužiteljima, naišle su na odbijanje Povjerenika da ih ispita, s obrazloženjem da Odluka 2000/520¹ određuje da SAD uspostavljanjem sustava "sigurne luke" pruža dovoljnu razinu zaštite osobnih podataka, te da on stoga nije u poziciji ispitati pritužbe koji tvrde drugačije. Ne slažući se sa stavom Povjerenika, Schrems je protiv njega pokrenuo postupak koji je u konačnici rezultirao presudom Suda kojom je ranije spomenuta odluka proglašena nevaljanom.²

Opisani predmet bitan je za shvaćanje konteksta u kojem se razvio drugi Schremsov postupak - onaj koji je tema ovog rada, a koji je pred Sud došao 2016. godine povodom spomenutog zahtjeva za prethodnu odluku. Nastavak rada donosi opis činjeničnog stanja i postupka pred nacionalnim sudom, izlaganje relevantnog pravnog okvira za rješavanje prethodnih pitanja, razlaganje predmeta i postupka pred Sudom i stav koji je Sud naposljetku zauzeo, a koji je uvelike utemeljen i potkrijepljen mišljenjem nezavisnog odvjetnika Bobeka, s autoričnim komentarima.

2. Činjenično stanje predmeta

Maximilian Schrems austrijski je državljanin s prebivalištem u Beču koji je završio pravni studij i, kako navodi Vrhovni sud, specijalizirao informatičko pravo i pravo zaštite podataka. Godine 2015., u vrijeme kada je Sudu upućen zahtjev za prethodnu odluku, bio je u procesu pisanja doktorskog rada na temu različitih pravnih aspekata zaštite podataka.³

Schrems društvenu mrežu *Facebook* koristi od 2008. godine. Isprva je *Facebook* račun koristio pod lažnim imenom, ali ga od 2010. koristi pod vlastitim imenom napisanim ćirilničnim pismom. Kada je 2011. počeo podnositi pritužbe koje su se ticale američkog zakonodavstva i prakse koji nisu pružali dovoljnu zaštitu osobnim podacima *Facebookovih* korisnika, Schrems je otvorio *Facebook* stranicu u svrhu objavljivanja informacija o sudskom postupku, predavanjima koje održava, knjigama koje objavljuje i donacijama koje prikuplja. Takav način korištenja *Facebooka* omogućio mu je da o njegovim aktivnostima sazna velik broj ljudi, što potvrđuje i činjenica da mu je na tisuće drugih korisnika iz raznih dijelova svijeta počelo ustupati svoje istovrsne zahtjeve preko internetske stranice koju je u tu svrhu osnovao.

U postupku koji je pokrenuo pred Zemaljskim građanskim sudom u Beču, Schrems tvrdi da je tuženik počinio brojne povrede pravila o zaštiti podataka predviđenih kako austrijskim i irskim pravom, tako i pravom Unije. On, međutim, u tom postupku nije nastupio samo u svoje ime, već i kao cesionar zahtjeva koji proizlaze iz ugovora koje je s *Facebookom* sklopilo sedam drugih korisnika iz Austrije, Njemačke i Indije.

¹ 2000/520/EZ: Odluka Komisije od 26. srpnja 2000., Službeni list Europske Unije L 215, 25.8.2000., str. 7. - 47.

² Presuda od 6. listopada 2015., Schrems protiv *Data Protection Commissioner*, C-362/14, EU:C:2015:650

³ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Bobeka od 14. studenog 2017., Schrems protiv *Facebook Ireland Limited*, C-498/16, EU:C:2017:863, t. 8.

U tužbi Schrems od suda zahtijeva sljedeće:

1. donošenje deklaratorne presude kojom se utvrđuje tuženikovo svojstvo pružatelja usluge i njegova obveza poštovanja uputa, svojstvo nadzornika u mjeri u kojoj podatke obrađuje za vlastite potrebe, kao i nevaljanost ugovornih odredaba,
2. zabranu uporabe podataka (na način koji se protivi propisima o njihovoj zaštiti),
3. objavu informacija o uporabi tužiteljevih podataka,
4. objavu financijskih izvješća,
5. izricanje obveze naknade štete.⁴

Podnoseći tužbu prvostupanjskom sudu, Schrems se oslonio na članak 16. Uredbe br. 44/2001⁵ o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje: Uredba) koji utvrđuje pravo potrošača kao slabije strane da podnese tužbu pred sudom svog domicila. Taj je sud, međutim, smatrao da je, zbog svih ranije opisanih medijskih istupa, Schrems *Facebook* koristio i u profesionalne svrhe i da se stoga više ne može smatrati potrošačem u smislu navedene uredbe. Također, sud je izrazio stajalište da se pravila o nadležnosti u pitanju potrošačkih ugovora ni u kom slučaju ne bi mogla primjenjivati na ustupljene zahtjeve.⁶

Visoki zemaljski sud u Beču kao žalbeni sud utvrdio je da je tužba bila dopuštena u odnosu na zahtjev koji se odnosio isključivo na Schremsa, kao i to da se status potrošača treba procjenjivati s obzirom na trenutak zaključenja ugovora, ne uzimajući u obzir eventualne naknadne promjene u vidu korištenja *Facebooka* u profesionalne svrhe. Međutim, i taj je sud ostao pri shvaćanju da se posebna mjesna nadležnost na temelju koje Schrems u ovom slučaju (ako zbilja jest potrošač) može tužiti pred sudom u Beču, ne može primjenjivati na zahtjeve koje su mu drugi potrošači ustupili. Sud mjesta Schremsova domicila, prema mišljenju tog suda, ne može biti nadležan za ustupljene zahtjeve.

Nakon što su obje stranke podnijele reviziju Vrhovnom sudu, isti je prekinuo postupak i Sudu uputio dva prethodna pitanja:

“1. Treba li članak 15. Uredbe br. 44/2001 tumačiti na način da potrošač u smislu te odredbe gubi taj status ako, nakon što relativno dugo koristi privatni *Facebook* račun, u vezi s ostvarivanjem svojih zahtjeva objavljuje knjige, ponekad održava predavanja koja naplaćuje, upravlja internetskim stranicama, prikuplja donacije za ostvarivanje svojih zahtjeva te mu brojni potrošači ustupaju svoj zahtjeve zbog obećanja da će im u slučaju uspjeha u sporu, po odbitku troškova postupka, predati eventualno dobiveni iznos?

2. Treba li članak 16. Uredbe br. 44/2001 tumačiti na način da potrošač u jednoj državi može pred sudom nadležnim prema domicilu tužitelja, istodobno s vlastitim zahtjevima koji proizlaze iz potrošačkog ugovora, isticati i istovrsne zahtjeve drugih potrošača s domicilom

- a. u istoj državi članici,
- b. u drugoj državi članici; ili
- c. u trećoj državi,

ako ustupljeni mu zahtjevi proizlaze iz potrošačkih ugovora s istim tuženikom i u istom pravnom kontekstu i ako ustupanje nije dio profesionalne ili poslovne aktivnosti tužitelja nego služi zajedničkom ostvarivanju zahtjeva?”⁷

⁴ *Ibid.*, t. 14.

⁵ Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, od 22. prosinca 2000., Službeni list Europske Unije L12, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3. str. 30.-52.

⁶ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 17.

⁷ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 20.

3. Relevantni pravni okvir

3.1. Kolektivna tužba na austrijski način

Austrijsko pravo ne poznaje „pravu“ kolektivnu tužbu koja bi bila mehanizam za zaštitu isključivo kolektivnih prava i interesa i koja bi obuhvaćala sve aspekte takve zaštite. Međutim, nekoliko je austrijskih zakona doskočilo tom nedostatku i ipak omogućilo da skupine ljudi, vođene nekim predstavnikom, sudjeluju u postupku pokrenutom radi zaštite njihovih prava.

Austrijski Zakon o zaštiti potrošača (*Konsumentenschutzgesetz*) i Zakon o zabrani nepoštenih trgovačkih praksi (*Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*) pružaju mogućnost zaštite potrošača u vidu postizanja odluke kojom se nalaže određenom štetniku da prestane i da se suzdrži od nezakonitih radnji, kao što su primjerice agresivno ili varljivo oglašavanje ili uvrštavanje nepoštenih odredaba u opće uvjete poslovanja s korisnicima.⁸ Oba zakona izričito ovlašćuju organizacije za zaštitu potrošača poput austrijskog VKI-a (*Verein für Konsumenten information*) i Komore radnika i namještenika (*Kammer für Arbeiter und Angestellte*) da tuže u ime većeg broja nezakonitim postupcima povrijeđenih pojedinaca. Međutim, osim toga što se uspjehom u parnici može postići izricanje zabrane obavljanja nezakonitih radnji, zakoni ne omogućuju isplatu naknade prouzročene štete, što zasigurno smanjuje atraktivnost ove vrste zaštite.

Drugi, i za ovaj rad relevantan način ishoda zaštite većeg broja pojedinaca u Austriji, određen je Zakonom o parničnom postupku (*Zivilprozessordnung*, dalje: ZPO). Ondje predviđeno rješenje, koje je u austrijski pravni sustav uvedeno početkom ovog tisućljeća, naziva se austrijskim modelom kolektivne tužbe, ili kolektivnom tužbom na austrijski način (*Sammelklage österreichischer Prägung*).

Članak 227. ZPO-a dopušta da jedan tužitelj u jednoj tužbi protiv jednog ili više tuženika ističe više zahtjeva ako je u odnosu na sve zahtjeve:

1. odnosni sud nadležan,
2. moguća i dopuštena ista vrsta postupka.

Navedeni članak nije predviđen s isključivim ciljem kolektivne zaštite jer je moguće i često da, pozivajući se na njega, jedna osoba postavi više vlastitih tužbenih zahtjeva u jednoj tužbi (shvaćenoj na formalan način). Međutim, on je temelj koji se u Austriji koristi kada se želi zaštititi veći broj ljudi, jer omogućava i da jedna osoba podnese više tužbenih zahtjeva s ciljem zaštite pojedinaca koji su ju na to ovlastili. S obzirom na to da se zapravo radi o „regularnoj“ tužbi kakvu može podnijeti svatko, a ne o posebnom mehanizmu koji bi štitio samo određene skupine, tužbeni zahtjevi mogu biti raznovrsni, pa se tako njima može zahtijevati i naknada štete.

Razvidno je da navedeni članak ne zahtijeva faktičnu niti pravnu povezanost tužbenih zahtjeva koji se istovremeno ističu. Međutim, Vrhovni je sud u jednoj od svojih presuda tu odredbu interpretirao na vrlo restriktivan način te naveo da, uz dva zakonom propisana kriterija, zajedno istaknuti tužbeni zahtjevi moraju proizlaziti iz bitno sličnih događaja, te postavljati bitno slična činjenična ili pravna pitanja važna za odlučivanje o njima.⁹ Do zaključka o potrebitosti uvođenja tog kriterija Vrhovni je sud došao služeći se analogijom i uočavajući da članak 11. ZPO-a (koji propisuje okolnosti u kojima više tužitelja može podnijeti svoje individualne zahtjeve u jednoj tužbi) predviđa sljedeće uvjete za dopuštenost takvog postupanja:

⁸ Steindl, Barbara-Helene; *Class Action and Collective Action in Arbitration and Litigation: Europe & Austria*; NYSBA International Section, 2014., str. 2., dostupno na: http://www.nysba.org/Sections/International/Seasonal_Meetings/Vienna_2014/Coursebook/Panel_21/Panel_21_Steindl_paper.html

⁹ Oberster Gerichtshof, 4 Ob 116/05w, od 12. srpnja 2005., t. 1., str. 3-5.

1. podnositelji tužbe moraju imati zajednička prava u odnosu na predmet spora, ili
2. njihovi zahtjevi moraju proizlaziti iz bitno sličnog događaja i biti povezani sa sličnim pravnim i faktičnim pitanjima.¹⁰

Autorica smatra kako bi jasno određeno zakonsko rješenje utemeljeno na shvaćanju Vrhovnog suda bilo bolje od sadašnjeg, jer ne vidi smisao u propisivanju mogućnosti da pred isti sud budu izneseni međusobno nepovezani tužbeni zahtjevi samo zbog činjenice da je taj sud stvarno i mjesno za njih nadležan i zato što je za svaki od tih zahtjeva propisana ista vrsta postupka. Takvo je rješenje preširoko te bi, kada bi zaista bilo primjenjivano na način predviđen ZPO-om, izazvalo preopterećenje i smanjenu efikasnost sudaca koji bi se morali upoznavati s raznim predmetima i voditi računa o raznim činjenicama isključivo iz razloga što je njihov sud nadležan za sve te predmete. Općinski su sudovi često stvarno nadležni za vrlo širok spektar predmeta i ne čini se svrsishodnim predviđanje mogućnosti da se u jednom postupku odlučuje o sadržajno potpuno različitim problemima. Također, tuženik bi na taj način bio stavljen u neproporcionalno tegotniji položaj jer bi se u jednom postupku morao braniti od moguće stotina zahtjeva (ranije navedena presuda uključivala je njih 684) što bi iziskivalo vrlo mnogo resursa, pogotovo uzevši u obzir činjenicu da će u potrošačkim predmetima Unije tuženik najčešće biti i tužen pred sudom mjesta potrošačevog, a ne vlastitog domicila.

S obzirom na sve navedeno, članak 227. ZPO-a bio je odredba nacionalnog zakona pozivajući se na koju je Schrems ustupljene zahtjeve kumulirao s vlastitima.

3.2. Pravo Europske unije – Uredba br. 44/2001

Za ovaj predmet relevantne su odredbe već spomenute Uredbe br. 44/2001 (dalje: Uredba) koja je zamijenila Briselsku konvenciju iz 1968. (dalje: Konvencija).¹¹ One su bitne bez obzira na činjenicu što je ta Uredba stavljena izvan snage donošenjem Uredbe br. 1215/2012.¹² Naime, potonja se primjenjuje samo na predmete u kojima je postupak pokrenut datuma 10. siječnja 2015. ili kasnije. S obzirom na to da je postupak u ovom predmetu pokrenut ranije, ali uzimajući u obzir i činjenicu da novodonesena uredba ionako ne mijenja sadržaj rješenja problema koji se u ovom radu obrađuju, u nastavku su izložene odredbe Uredbe *Brusel I* koje su relevantne za Schremsov slučaj.

Iako se stranke pred Sudom uglavnom uvijek pozivaju na određene članke, u njihovom tumačenju ne smijemo zaboraviti uvodne izjave Uredbe. Naime, upravo su one ključne u otkrivanju cilja koji se njezinim donošenjem želi postići i generalnog smisla koji joj njezini tvorci pripisuju.

Stoga, razmatrajući i komentirajući ovaj predmet, valja imati na umu, a što iznosi i Sud u svojoj presudi¹³, da u skladu s uvodnim izjavama broj 8, 11 i 13:

1. mora postojati **veza između postupaka na koje se Uredba primjenjuje i državnog područja država članica** koje Uredba obvezuje, a iz čega proizlazi da bi se zajednički propisi o nadležnosti sudova trebali, u načelu, primjenjivati u slučajevima kad tuženik ima domicil u jednoj od tih država članica,
2. propisi o nadležnosti moraju biti **izuzetno predvidljivi** i utemeljeni na načelu da se **nadležnost u pravilu utvrđuje prema domicilu tuženika**, pri čemu takva nadležnost

¹⁰ Steindel, *op.cit* (bilj. 8), str. 4.-5.

¹¹ Konvencija od 27. rujna 1968. o nadležnosti i priznavanju te izvršavanju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, Službeni list Europske Unije L 147, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 185.-223.

¹² Uredba Europskog parlamenta i Vijeća br. 1215/2012 od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, Službeni list Europske Unije L 351, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 11., str. 289.; ispravak SL 2014., L 160, str. 40.

¹³ Presuda od 25. siječnja 2018., Schrems protiv Facebook Ireland Limited, C-498/16, EU:C:2018:37, t.3.

- mora uvijek postojati, osim u nekim točno određenim slučajevima u kojima je zbog predmeta spora ili autonomije stranaka opravdana neka druga poveznica,
3. domicil pravne osobe mora biti autonomno utvrđen kako bi zajednička pravila bila transparentnija i kako bi se izbjegli sukobi nadležnosti,
 4. kada je riječ o osiguranju, **potrošačkim ugovorima** i zapošljavanju, **slabija stranka u sporu trebala bi biti zaštićena** propisima o nadležnosti tako da oni više pogoduju zadovoljavanju njezinih interesa nego što to omogućuju opći propisi.

Pravila o općoj mjesnoj nadležnosti za osobe s domicilom u državi članici EU nalaze se u prvom odjeljku Uredbe i propisuju da te osobe mogu biti tužene (*may be sued*) pred sudovima države članice u kojoj imaju domicil, bez obzira na državljanstvo, kao i da se na osobe koje imaju domicil u nekoj državi članici iako nisu njezini državljani, primjenjuju pravila o nadležnosti koja su primjenjiva na državljane te države.¹⁴ Iz te odredbe razvidno je da opća mjesna nadležnost, koja se primjenjuje kao pravilo, nalaže da tužitelj „prati“ sud tuženika (načelo *actor sequitur forum rei*). Naime, zbog same činjenice da je tužen, tuženik se u odnosu na tužitelja nalazi u nepovoljnijem položaju, te se načelnom obvezom tužitelja da „prati“ njegov sud nastoji donekle olakšati takav tuženikov položaj.

Međutim, postoje situacije u kojima određeni socijalni ili politički razlozi, kao i razlozi koji teže za time da stranke u postupku budu stavljene u međusobno ravnopravni položaj, pretežu nad „favoriziranjem“ suda tuženika. Iz tih se razloga uspostavljaju pravila o posebnoj mjesnoj nadležnosti koja omogućavaju vođenje postupka pred sudom određenim nekim drugim kriterijem, a ne domicilom tuženika.

Takva je primjerice odredba Uredbe koja određuje da osoba s domicilom u državi članici, kada se radi o stvarima koje se odnose na ugovor (*in matters relating to a contract*) može biti tužena u drugoj državi članici pred sudom u onom mjestu u kojem obveza iz ugovora treba biti izvršena.¹⁵ Način na koji su odredbe Uredbe o posebnoj mjesnoj nadležnosti sročene (uporaba riječi *may* umjesto npr. *must*) upućuje na zaključak da one ne derogiraju u potpunosti primjenu pravila o općoj mjesnoj nadležnosti i ne uspostavljaju isključivu nadležnost nekog drugog suda, već jednostavno daju tužitelju mogućnost izbora suda pred kojim će tužiti (tzv. izboriva mjesna nadležnost). Posebna mjesna nadležnost je, dakle, iznimka u odnosu na opću i koristi se samo u točno određenim slučajevima.

Daljnju iznimku, pak, predstavljaju pravila koja određuju nadležnost u odnosu na određene vrste pravnih odnosa, kao što su, među ostalima, i odredbe o nadležnosti u sporovima koji proizlaze iz potrošačkih ugovora. Nadležnost nad potrošačkim ugovorima uređena je četvrtim odjeljkom Uredbe, člancima 15. – 17.

Članak 15. propisuje područje primjene posebne nadležnosti određene za potrošačke ugovore (a propisane člankom 16.) i glasi kako slijedi:

„(1) U stvarima koje se odnose na ugovor koji sklapa osoba – potrošač, u svrhe za koje se može smatrati da su izvan njezine profesionalne djelatnosti, nadležnost se utvrđuje odredbama ovog odjeljka, ne dovodeći u pitanje odredbe članka 4. i članka 5. točke 5., ako:

- (a) je riječ o ugovoru o kupoprodaji robe s obročnom otplatom cijene; ili
- (b) je riječ o ugovoru o zajmu s obročnom otplatom ili o ugovoru o bilo kakvom drugom obliku kredita, sklopljenim za financiranje prodaje robe; ili
- (c) **u svim drugim slučajevima, ako je ugovor sklopljen s osobom koja obavlja trgovačku ili profesionalnu djelatnost u državi članici u kojoj potrošač ima domicil, ili ako na bilo koji način usmjerava svoje djelatnosti u tu državu članicu ili više država uključujući tu državu članicu, [i ako] ugovor spada u okvir te djelatnosti.**

¹⁴ Uredba, *op. cit.* (bilj. 5), članak 2.

¹⁵ *Ibid.*, članak 5., točka 1.

(2) Ako potrošač sklopi ugovor sa strankom koja nema domicil u državi članici, ali ima podružnicu, predstavništvo ili drugu poslovnu jedinicu u jednoj od država članica, za tu se stranku, u sporovima koji nastaju zbog djelovanja podružnice, predstavništva ili druge poslovne jedinice, smatra da ima domicil u toj državi.

(3) Ovaj se odjeljak ne primjenjuje na ugovore o prijevozu, osim na ugovore u kojima je u cijenu uračunata kombinacija prijevoza i smještaja.”

Članak 16. nadalje određuje mjesto u kojem se postupak koji se tiče situacija propisanih prethodnim člankom može pokrenuti:

„(1) Potrošač može pokrenuti postupak protiv druge ugovorne stranke bilo pred sudovima države članice u kojoj ta stranka ima domicil, bilo pred sudovima mjesta u kojemu potrošač ima domicil.

(2) Postupak protiv potrošača druga ugovorna stranka može pokrenuti samo pred sudovima države članice u kojoj potrošač ima domicil.

(3) Odredbe ovog članka ne utječu na pravo podnošenja protutužbe pred sudom na kojemu je, u skladu s odredbama ovog odjeljka, pokrenut prvotni postupak.”

Članak 17. propisuje kada je dopušteno odstupanje od ranije navedenih odredaba o nadležnosti. Međutim, kako u Schremsovu slučaju ne postoji dogovor stranaka nužan za takvo odstupanje, za potrebe ovog rada nije bitno navoditi sadržaj tog članka.

4. Prvo pitanje: Tko se može smatrati potrošačem?

U prvom pitanju koje je postavio Sudu, Vrhovni sud dvoji o tome može li se Schremsa uopće smatrati potrošačem u smislu Uredbe u pogledu zahtjeva koji proizlaze iz njegovog ugovora s *Facebookom*, a s obzirom na to da je on u vezi s ostvarivanjem zahtjeva prema *Facebooku* počeo objavljivati knjige, povremeno održavati predavanja koja naplaćuje, prikupljati donacije za ostvarivanje svojih zahtjeva i slično. Vrhovni sud zanima može li se osoba koja se bavi takvim aktivnostima i dalje smatrati potrošačem u odnosu na ugovor koji je sklopila s *Facebookom*.

4.1. Tumačenje pojma „potrošač“

Posebna osnova nadležnosti u pogledu potrošačkih ugovora ograničena je člankom 15. stavkom 1. Uredbe **na ugovore koje sklapa osoba – potrošač** u svrhe za koje se može smatrati da su **izvan njezine profesionalne djelatnosti**. Prvo što se može iščitati iz takve odredbe jest činjenica da potrošač nije definiran općenito (apstraktno), već je uvijek određen s obzirom na konkretan ugovor.

Takvo tumačenje navedenog članka proizlazi iz prakse Suda koji je u više presuda otklonio gledište prema kojem bi za ocjenu svojstva potrošača bila bitna znanja, informacije ili vještine kojima netko raspolaže (npr. činjenica da je osoba koja sklapa ugovor pravnik specijaliziran za pravnu granu koja je predmet ugovora te je razumno očekivati da je upoznata s pravnim posljedicama koje bi mogle proizaći iz određenih ugovornih odredaba). Naime, Sud je u presudi *Benincasa* utvrdio da se svojstvo neke osobe kao potrošača treba promatrati u svjetlu prirode i cilja konkretnog ugovora, a ne subjektivne, privatne situacije te osobe.¹⁶ Takvo se stajalište očituje i u mišljenju nezavisnog odvjetnika Villalóna u predmetu *Costea* u kojem se značenje pojma potrošača ispituje u odnosu na Direktivu Vijeća o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima.¹⁷ U navedenom

¹⁶ Presuda od 3. srpnja 1997., *Benincasa*, C-269/95, EU:C:1997:337, t. 16.

¹⁷ Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, Službeni list Europske unije L 95, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.-29.

je mišljenju izraženo stajalište (koje je Sud prihvatio) da bi tumačenje prema kojem bi u svakom konkretnom slučaju bilo potrebno ispitivati stvarna znanja, stupanj obrazovanja i iskustva osobe umanjilo doseg i smisao Direktive. Izuzetno bitnim i uvjerljivim autorica smatra argument da osobe poput odvjetnika, koje posjeduju specifična znanja, ne bi nikako smjele biti lišene svojstva potrošača zbog stečenog obrazovanja jer, čak i ako su razinom znanja ravnopravne suprotnoj stranci, one su i dalje u odnosu na prodavatelja (*seller, supplier*) i odredbe ugovora koje on nudi jednako podčinjenoj poziciji kao bilo koja druga fizička osoba.¹⁸ Uzimimo na primjer *Facebook*, koji je u današnje vrijeme postao gotovo neizostavan alat za komunikaciju. Pri otvaranju *Facebook* računa svi, iako mnogi nesvjesni toga, s *Facebookom* sklapaju ugovor pristajući na tzv. *Terms and Conditions*. Odredbe ugovora koje *Facebook* nudi nepromjenjive su i svatko tko želi imati otvoren račun mora na njih pristati. Iz takvog najjednostavnijeg i svakodnevnog primjera očito je da činjenica nečije pravne obrazovanosti ne mijenja faktičnu podčinjenost te osobe i ne može biti opravdanje za nepriznavanje joj svojstva slabije stranke u tom odnosu.

Dodatno je značajna činjenica da u razmatranju i tumačenju pojma potrošača Sud teži tome da taj pojam bude uniformno shvaćen u odnosu na čitavo pravo EU koje ga uređuje. Takvo je stajalište i eksplicitno izraženo u presudi *Vapenik*, gdje Sud ističe potrebu za uzimanjem u obzir tumačenja pojma potrošača u odnosu na različite propise prava EU. To je potrebno kako bi se osiguralo ostvarenje ciljeva kojima europski zakonodavac teži u pogledu potrošačkih ugovora (prvenstveno, zaštita slabije strane), kao i koherentnost prava Unije.¹⁹

4.2. Svrha ugovora: Privatna ili profesionalna?

Drugi element članka 15. stavka 1. Uredbe izražava nužnost da ugovor, u svrhu da bude okarakteriziran kao potrošački, bude sklopljen izvan sfere pojedinceve profesionalne djelatnosti, što se u širem smislu odnosi na gospodarsku djelatnost.²⁰ Bobek pojašnjava da bi takva profesionalna svrha bila izražena ne samo u ugovoru sklopljenom u cilju postizanja trenutne gospodarske dobiti, već u svakom koji je zaključen u okviru tekuće, strukturirane gospodarske djelatnosti.²¹

Uzeti kriterij svrhe sklapanja ugovora kao sredstvo, koje će nam pomoći u određivanju osobe kao (ne)potrošača, zvuči jednostavnim. Međutim, nije uvijek lako ocijeniti svrhu u koju se određeni ugovor sklapa. Polazeći od vrlo jednostavnog primjera: ako osoba kupi mobitel, ali ga koristi podjednako za privatne i poslovne pozive, hoće li se korištenje tog uređaja ocijeniti kao profesionalno ili privatno? Već na takvom svakodnevnom primjeru vidljivo je da naizgled jednostavno pitanje može brzo postati izazovno, a onda i imati dalekosežne negativne posljedice po prava pojedinca koji bi, ni ne shvaćajući, s vremenom mogao biti lišen statusa potrošača.²²

Iz navedenog primjera jasno je da se svrha ugovora ne može uvijek jednoznačno odrediti i da mogu postojati i ugovori s tzv. dvostrukom svrhom: i profesionalnom i privatnom.²³ Takav je slučaj Sud imao priliku razmatrati u predmetu *Gruber*, kada je zaključio da se status potrošača u kontekstu ugovora s dvostrukom svrhom može zadržati

¹⁸ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Villalóna od 23. travnja 2015., Horatiu Ovidiu Costea, C-110/14, EU:C:2015:271, t. 30.

¹⁹ Presuda od 5. prosinca 2013., *Vapenik*, C-508/12, EU:C:2013:790, t. 25.

²⁰ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 31.

²¹ *Ibid.*

²² Naravno, ako uvjeti sklopljenog ugovora ne isključuju uporabu u profesionalne svrhe, nego, primjerice, ne određuju ništa po tom pitanju.

²³ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 34.

samo ako je veza između ugovora i profesionalne djelatnosti dotičnog pojedinca toliko „slaba i neznatna“ da je imala zanemarivu ulogu u okolnostima sklapanja ugovora, kada se isti promatra u cijelosti.²⁴ Ta se formula primjenjuje uvijek kada je nemoguće odrediti točnu granicu između profesionalne i privatne svrhe nekog ugovora.

4.2.1. *Statičan ili dinamičan pristup pojmu potrošača*

Od postojanja dvostruke svrhe ugovora, a koja uglavnom postoji u trenutku njegova sklapanja, razlikuje se promjena svrhe ugovora kroz vrijeme. Sigurno možemo zamisliti situaciju u kojoj neka osoba sklopi ugovor o isporuci električne energije za stan u kojem živi sa svojom obitelji i kojeg koristi u privatne svrhe. Međutim, recimo da se radi o odvjetnici koja stan odluči koristiti kao odvjetnički ured i, iako je par godina za obavljanje svog rada koristila samo jednu prostoriju, s vremenom odluči da se s obitelji preseli u drugi stan, a prvospomenuti nastavi koristiti isključivo za obavljanje svoje profesionalne djelatnosti. Ovdje autorica smatra da se, od trenutka kada je odvjetnica stan počela koristiti isključivo kao odvjetnički ured, ona više ne može smatrati potrošačem u odnosu na sklopljeni ugovor. Izloženi pogled ocrtava dinamičan pristup pojmu potrošača koji dopušta mogućnost promjene statusa osobe u odnosu na status koji je imala u trenutku sklapanja ugovora. Naime, nedvojbeno je da je u navedenom hipotetskom primjeru odvjetnica u trenutku sklapanja ugovora mogla i trebala biti okarakterizirana kao potrošač, ali jednom kada je električnu energiju počela koristiti isključivo u svrhu obavljanja svoje profesionalne djelatnosti, status potrošača je u najmanju ruku postao upitan. Međutim, takve će situacije potpune promjene svrhe ugovora, jasno, biti iznimne (ako ugovorom nisu nedopuštene), te će se u većini slučajeva u obzir ipak uzimati svrha koja je postojala u trenutku njegova sklapanja (statičan pristup).

U Schremsovu slučaju, *Facebook* je tvrdio da status potrošača treba ocjenjivati s obzirom na trenutak podnošenja tužbe, što je odgovaralo njegovoj tvrdnji da je Schrems s vremenom prestao biti potrošač te da se, posljedično, niti ne može pozivati na odredbe o posebnoj nadležnosti u potrošačkim stvarima. Tužitelj, njemačka i austrijska vlada protivili su se takvom stavu i tvrdili da se status potrošača ne može izgubiti.

Više o Schremsovu položaju u konkretnom pravnom odnosu može se zaključiti jedino proučavanjem naravi ugovora i ugovornih pojedinosti *Facebook* računa i *Facebook* stranice i uvjetima pod kojima se isti mogu ili moraju koristiti.

4.3. **Ugovorna narav *Facebook* računa i *Facebook* stranice**

Društvene medije i ugovore koje korisnici sklapaju s platformama poput *Facebooka* ili *Twittera* teško se može obuhvatiti klasičnim predodžbama o ugovorima napisanim na papiru s jasno određenim svojstvima stranaka u ugovornom odnosu. Uporaba tzv. profila koje korisnici otvaraju na takvim internetskim stranicama, često prikazuje različite aspekte njihovih osobnosti i privatnih života. Međutim, to su ujedno mjesta na kojima osobe dijele podatke o tome čime se bave i o uspjesima koje postižu u svojim karijerama. Mnogi putem *Facebook* računa pozivaju prijatelje na zabave koje priređuju, ali jednako tako i na događaje koje organiziraju, a povezani su primjerice s područjem njihova studija. Jednako kao što je korisnicima društvenih mreža nekada teško odlučiti što podijeliti i treba li baš sve dijeliti, tako je i s pravnog aspekta često teško odrediti točnu narav uporabe društvenih mreža. Ako netko pozove *Facebook* prijatelje na konferenciju o zaštiti prava potrošača koju organizira i koristi li relativno često *Facebook* da bi objavljivao informacije o predavanjima koje održava, je li time prestao biti potrošač?

²⁴ Presuda od 20. siječnja 2005., Gruber, C-464/01, EU:C:2005:32, t. 35.

Razlika se pravi između *Facebook* računa i *Facebook* stranica. Za otvaranje *Facebook* računa, čime se postaje *Facebookovim* korisnikom, potrebno je prihvatiti uvjete korištenja iz Izjave o pravima i odgovornostima u kojima se takav račun naziva osobnim (*personal account*) i čijim prihvaćanjem se budući korisnik, među ostalim, obvezuje da svoj profil, odnosno tzv. vremensku crtu (*timeline*) neće koristiti primarno za stjecanje gospodarske dobiti (*commercial gain*), već da će za postizanje takve svrhe koristiti *Facebook* stranicu.²⁵ Dakle, *Facebook* račun predviđen je primarno za objave osobnog tipa koje ne smjeraju stjecanju komercijalne dobiti. Takve bi bez sumnje bile objave privatnih slika, podataka o događajima iz strogo privatnog života (npr. vjenčanje ili rođenje djeteta), dopisivanje s prijateljima i obitelji i slično. Pitanje granice između privatnog i gospodarskog postavlja se u okolnostima spomenutim u ovom radu, a koje se tiču objava o predavanjima koje osoba održava, koncertima na kojima gostuje kao izvođač i slično. Ako pjevač pozove svoje *Facebook* prijatelje na koncert na kojem će nastupiti pa se zbog te objave koncertu odazove makar jedna osoba, nesumnjivo je da će od takve objave on imati financijske koristi. Međutim, ne smije se zaboraviti da zanimanje za većinu ljudi predstavlja velik dio života. Svi pričaju prijateljima o poslu kojim se bave i vjerojatno mnogo ljudi u odabranom pozivu pronalazi zadovoljstvo i životno ispunjenje. Prirodno je i često da se onda nekim karijernim uspjehom korisnici *Facebooka* i pohvale, da ga dijele i da pozivaju prijatelje da mu prisustvuju. Iz tog razloga autorica smatra da, dok god je uporaba *Facebook* računa primarno privatna, objave poput navedenih, bez obzira na to što eventualno mogu dovesti do neke financijske koristi nisu podobne da budu ocijenjene profesionalnima. Osoba koja svoj profil koristi, među ostalim, za objave slične vrste kao opisane, i dalje u potpunosti spada u privatnu sferu uporabe *Facebooka* jer su i takve objave zapravo odraz nje kao osobe.

Drugačije je kada objave očitno smjeraju profitu na način da se npr. konstantno objavljuju reklame za određene proizvode, popusti koji se pri njihovoj kupnji mogu ostvariti ili druge pogodnosti koje se nude. Takve objave očitno nemaju veze s osobnosti korisnika, već predstavljaju i izražavaju karakteristike isključivo posla kojim se on bavi. Međutim, za takve je aktivnosti potrebno prihvatiti novi set uvjeta korištenja i otvoriti *Facebook* stranicu. U odnosu na ugovor koji se tiče stranice (a pitanje je radi li se doista o posebnom ugovoru²⁶) nitko ne može biti potrošač s obzirom na to da je ona isključivo predviđena za djelovanja povezana s gospodarskom dobiti.

Pitanje koje se postavlja je: u kakvom su međusobnom odnosu *Facebook* račun i *Facebook* stranica? Naime, stranica se ne može otvoriti bez računa, ali s druge strane, pri njezinom otvaranju korisnik mora prihvatiti nove i drugačije uvjete korištenja. U predmetnom slučaju, Schrems je stoga tvrdio da se radi o dva odvojena ugovora i da time što je otvorio *Facebook* stranicu na kojoj je objavljivao sve informacije koje su se na bilo koji način ticale spora s *Facebookom*, nije prestao biti potrošač u odnosu na *Facebook* račun. U prilog tome naveo je i činjenicu da stranicom može upravljati više osoba (a on je, tvrdi, i prestao biti jednim od njezinih administratora), dok je račun isključivo osoban i usko povezan s korisnikom. *Facebook Ireland* je nasuprot tome iznio stajalište da se radi o jednom ugovoru te da su i stranica i račun dio istog ugovornog odnosa, obrazlažući to spomenutom činjenicom da stranica nikako ne može postojati bez računa i da osoba koja otvara stranicu mora biti registrirani *Facebookov* korisnik, što stranicu i račun čini neraskidivo povezanim.²⁷

²⁵ Izjava o pravima i odgovornostima, članak 4. stavak 1. točka 4., <https://hr-hr.facebook.com/legal/terms>, 14. ožujka 2018.

²⁶ Vidi *infra*

²⁷ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 51.

Procjena naravi ugovornog odnosa ostavlja se na odluku nacionalnom sudu, ali Bobek u svom mišljenju iznosi moguće ocjene i njihov utjecaj na status Schremsa kao potrošača.²⁸

Kada bi se radilo o zasebnim ugovorima, rješenje je jasno samo po sebi. Aktivnosti povezane s *Facebook* stranicom tada ne bi mogle ni na koji način mijenjati niti ugroziti Schremsov status potrošača u odnosu na njegov privatni *Facebook* račun. Tu je još jednom važno napomenuti da se pojam potrošača tumači objektivno i u odnosu na konkretan ugovor. To što je Schrems odvjetnik i k tome još specijaliziran za pravo zaštite podataka ne dovodi ga u ništa bolju poziciju u odnosu na *Facebook* i odredbe ugovora koje je bio „prisiljen“ prihvatiti kako bi otvorio svoj račun. Naravno, nitko nije zaista prisiljen na prihvaćanje odredaba ugovora koje mu ne odgovaraju. Međutim, nerealno je, u društvu koje se odlikuje nikad bržim razvojem tehnologije, očekivati da će većinu činiti oni koji odbijaju imati *Facebook* račun. Baš zbog tog utjecaja *Facebooka* na živote ljudi, posebna bi pažnja trebala biti posvećena upravo zaštiti njegovih korisnika.

Ako nacionalni sud ocijeni da se radi o jednom ugovoru koji se odnosi na oba „proizvoda“, bio bi relevantan test iz presude *Gruber*.²⁹ Kao što je već istaknuto, tumačenje Suda povodom te presude zahtjeva da „djelatnosti s izravnim komercijalnim ciljem i trenutnim komercijalnim učinkom, odnosno djelatnosti koje su strukturirane i profitne, moraju biti zanemarive u okviru jedinstvenog ugovora.“³⁰ Međutim, bilo bi potrebno procijeniti potencijalnu dinamiku ugovornog odnosa ako se zaključi da ugovorne odredbe ne određuju jasno cilj i narav ugovora, a da iz činjeničnog stanja proizlazi da se način na koji je Schrems koristio predmet takvog jedinstvenog ugovora s vremenom mijenjao.³¹

Bobek u svom mišljenju iznosi i mogućnost da je ugovor o *Facebook* računu glavni, a onaj koji se odnosi na stranicu dopunski povezani ugovor (*supplementary connected contract*).³² Takvo tumačenje bi značilo da je ugovor o *Facebook* stranici takve naravi da modificira, ali ne zamjenjuje niti ukida glavni ugovor.

Autorica ovog rada smatra da bi, s obzirom na sva opisana svojstva i računa i stranice, posljednje rješenje bilo najprimjerenije za ocjenu njihovog međusobnog odnosa. Dva prvonavedena tumačenja, prema kojima bi se radilo ili o dva odvojena ugovora ili jedinstvenom ugovoru koji obuhvaća oba „proizvoda“, čine se prekrutima da bi bila primjenjiva u digitalnoj stvarnosti *Facebooka*. Već je rečeno da je za otvaranje stranice potrebno prihvaćanje novih uvjeta korištenja, drugačijih od onih koji se prihvaćaju prilikom otvaranja računa. Takvo rješenje jasno upućuje na promjenu prvotno sklopljenog ugovora kojem se pridodaje novi. Međutim, taj novi ugovor nikako ne može biti strogo odvojen od prvog, s obzirom na to da je za njegovo sklapanje nužno najprije sklopiti ugovor o *Facebook* računu. Čak i u situacijama kada osoba ne želi koristiti privatni profil, već samo otvoriti stranicu, ona mora sklopiti ugovor o *Facebook* računu da bi joj bilo dopušteno daljnje postupanje. Takvo rješenje *Facebook* stranicu doista čini neodvojivom od *Facebook* računa. Međutim, obrnuto ne vrijedi. Korisnik *Facebook* računa ne mora nikada otvoriti *Facebook* stranicu. Takav argument jasan je pokazatelj da je nemoguće da prvi ugovor koji se sklapa (onaj o otvaranju računa) automatski obuhvaća i korištenje *Facebook* stranice. Da je tako, svi korisnici s otvorenim računima mogli bi otvarati stranice bez pristajanja na nove uvjete korištenja. Međutim, realnost je takva da taj prvotni ugovor, u slučaju otvaranja stranice, mora biti nadopunjen drugim, novim, za čije sklapanje je potreban ponovni i odvojeni pristanak korisnika. Također, dijametralno suprotna

²⁸ *Ibid.*, t. 54.-60.

²⁹ Gruber, *op. cit.* (bilj. 23)

³⁰ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 59.

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*, t. 57.

svrha *Facebook* računa i *Facebook* stranice (privatna i komercijalna) dodatno govori u prilog stajalištu da se ipak ne radi o jednom ugovoru.³³

4.4. Mišljenje Suda

Ne ulazeći u odnos između računa i stranice, Sud je na prvo pitanje odgovorio da članak 15. Uredbe treba tumačiti na način da korisnik **privatnog *Facebook* računa** ne gubi svojstvo potrošača u smislu tog članka kad objavljuje knjige, drži predavanja, vodi internetske stranice, prikuplja donacije te mu se ustupaju zahtjevi brojnih potrošača radi njihova ostvarivanja sudskim putem.³⁴

Dakle, Sud smatra da Schremsove aktivnosti povezane sa sporom koji vodi protiv *Facebooka* nisu ugrozile njegov status potrošača koji ima kao korisnik *Facebook* računa. Takvo je tumačenje zapravo izraz objektivnog tumačenja pojma „potrošač“. Sud se u izreci presude ne osvrće na činjenicu da je podatke o knjigama, predavanjima i druge slične podatke Schrems objavljivao na *Facebook* stranici. Ocjenu tog aspekta i mogućnosti da takve aktivnosti, ako se radi o jednom ugovoru, ugrožavaju njegov status potrošača, ostavlja nacionalnom sudu. Naime, kada bi nacionalni sud ocijenio da stranica i račun predstavljaju jedan ugovor s dvostrukom svrhom, bilo bi moguće da ocijeni i da korištenje stranice u komercijalne svrhe u vezi sa sporom protiv *Facebooka* toliko utječe na uporabu računa (odnosno, da nije „slabo i neznatno“) da se Schremsa ni u odnosu na račun ne može smatrati potrošačem.³⁵ Međutim, ono što je za Sud sigurno je to da profesionalno djelovanje u vidu prikupljanja donacija za vođenje postupka, držanja govora i vođenja stranica za preuzimanje zahtjeva drugih korisnika, ne uzimajući u obzir aktivnosti na stranici, ne može ugroziti Schremsov status potrošača privatnog *Facebook* računa.

5. Drugo pitanje: Nadležnost za ustupljene zahtjeve

Drugim pitanjem Vrhovni sud zahtijeva od Suda mišljenje o tome može li se potrošač pozivati na posebnu osnovu nadležnosti predviđenu člankom 16. stavkom 1. Uredbe ne samo u pogledu vlastitih zahtjeva, već i u pogledu onih koje su mu ustupili drugi potrošači s domicilom u istoj državi članici (ali za koje ne bi, kao za Schremsa, mjesno nadležan bio sud u Beču), drugoj državi članici i trećim državama. Vrhovni sud osobito zanima postoji li takva mogućnost kada ustupljeni zahtjevi proizlaze iz potrošačkih ugovora s istim tuženikom i u istom pravnom kontekstu.³⁶

Schrems, austrijska, njemačka i portugalska vlada pred Sudom su iznijeli stajalište da se posebna osnovu nadležnosti za potrošačke stvari odnosi i na Schremsove i na ustupljene mu zahtjeve, bez obzira na to gdje se nalaze domicili ustupitelja.³⁷ *Facebook* je, pak, zauzeo potpuno suprotan stav, tvrdeći da osnovu nadležnosti za sporove iz potrošačkih ugovora nije primjenjiva na ustupljene zahtjeve, već da se na nju može pozivati samo tužitelj-stranka ugovornog odnosa.³⁸ Komisija se djelomično složila s tuženikom i iznijela mišljenje da tužitelj u mjestu svog domicila ne može ostvarivati prava koja su mu ustupili potrošači s domicilom u drugim državama članicama ili trećim zemljama, ali da bi se posebna osnovu nadležnosti ipak mogla primijeniti na zahtjeve koje su Schremsu

³³ Iako, kako je već rečeno, mogu postojati ugovori s dvostrukom svrhom

³⁴ Schrems, *op. cit.* (bilj. 13)

³⁵ Dok bi se osobu koja ima samo račun, a ne i stranicu, zasigurno moglo smatrati potrošačem

³⁶ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 63.

³⁷ *Ibid.*, t. 64.

³⁸ *Ibid.*, t. 65.

ustupili drugi austrijski državljani, bez obzira na to što je njihov domicil izvan mjesta odnosa suda.³⁹

5.1. Nadležnost suda za ustupljene zahtjeve prema austrijskom pravu

Kako je već u ovom radu ranije navedeno⁴⁰, članak 227. ZPO-a traži da pri kumulaciji tužbenih zahtjeva isti sud bude nadležan za sve zahtjeve, što obuhvaća potrebu i za stvarnom i za mjesnom nadležnošću tog suda. Praksa je tu odredbu nadalje konkretizirala dodajući kriterij bitne sličnosti događaja iz kojih zahtjevi proizlaze i činjeničnih i pravnih pitanja potrebnih za donošenje odluke o njima. Kriterij sličnosti je, međutim, na neki način proširen u predmetu u kojem je VKI kao tužitelj uspio pod članak 227. podvesti tužbu koja ga, strogo gledajući, ne bi zadovoljavala. To je učinio dokazavši da je tvrtka za financijsko savjetovanje (u tom predmetu tuženik) **sustavno** davala pogrešne savjete svojim klijentima s ciljem promoviranja određenih financijskih proizvoda.⁴¹ Plansko djelovanje te organizacije dovelo je do dopuštenja da jednom tužbom budu obuhvaćeni zahtjevi njime pogođenih potrošača, iako nisu u potpunosti zadovoljavali kriterij utvrđen presudom Vrhovnog suda.⁴²

Iako je, dakle, sudska praksa u Austriji dovela do toga da se čl. 227. ZPO-a tumači na određeni način koji nije eksplicitno predviđen zakonom, takvo se tumačenje odnosi samo na pitanje stvarne nadležnosti. Naime, ni zakonodavstvo ni praksa ne dopuštaju fleksibilnost po pitanju mjesne nadležnosti. U presudi kojom je sud utvrdio zahtjev sličnosti i time konkretizirao svojstva koje predmeti tužbenih zahtjeva moraju imati, mjesna nadležnost nije bila sporna, niti je u odnosu na nju ikad uspostavljen ikakav kompromis. Dakle, pravo Austrije stoji pri shvaćanju da za kumulaciju tužbenih zahtjeva mora postojati mjesna nadležnost istog suda za svaki od zahtjeva. To je razlog zbog kojeg Bobek smatra, a s čime se autorica slaže, da nacionalno pravo Schremsu ne pruža dovoljnu osnovu niti za promjenu u međunarodnoj nadležnosti niti za stvaranje nove osnove nadležnosti za potrošača kojem su zahtjevi ustupljeni.⁴³

5.2. Tumačenje odredaba Uredbe o posebnoj nadležnosti u potrošačkim stvarima

S obzirom na to da nacionalno pravo ne pruža prostor za modifikaciju zakonskog pravila o mjesnoj nadležnosti suda za kumulirane zahtjeve, pa time niti za uspostavljanje nadležnosti nad ustupljenim zahtjevima stranih državljana, u pronalasku odgovora preostaje nam jedino okrenuti se pravu Unije, konkretno Uredbi.

Schrems smatra kako se, kao prvo, posebna nadležnost uspostavljena Uredbom ne odnosi na potrošača-ugovornu stranku, već na bilo kojeg potrošača. Takvo tumačenje izvodi iz teksta članka 16. stavka 1. kakav je na engleskom jeziku i koji predviđa da tužbu može podnijeti „*a consumer*“ (bilo koji potrošač), a ne „*the consumer*“ (točno određeni potrošač). Takav je argument više nego slab jer, kako Bobek navodi, mnogi jezici ne stvaraju takvu podjelu⁴⁴, ali i zato što navedeno tumačenje ne bi imalo smisla niti u okviru članka 16. stavka 1., niti bi bilo u skladu s duhom Uredbe. Naime, članak 16. stavak 1. navodi da „potrošač može podnijeti tužbu protiv **druge ugovorne stranke** (...)“. Očito je stoga da se misli na potrošača koji je u ugovornom odnosu s osobom protiv koje pod-

³⁹ *Ibid.*, t. 66.

⁴⁰ Vidi *supra*, str. 4., podnaslov 3.1.

⁴¹ Steindl, *op. cit.* (bilj. 8), str. 5.

⁴² Vidi *supra*, str. 6., bilj. 9.

⁴³ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 73.

⁴⁴ *Ibid.*, t. 80.

nosi tužbu, odnosno na točno određenog potrošača. Takav je stav izražen već i u ranijoj praksi Suda kada je nezavisni odvjetnik Darmon u predmetu *Shearson Lehman Hutton* u vezi s člankom 14. Konvencije (koji je uređivao isto što i članak 16. Uredbe) izrazio mišljenje da se izrazi „potrošač može pokrenuti postupak“ i „postupak (se) protiv potrošača (...) može pokrenuti“ upućuju na to da se predviđena zaštita pruža samo kada je potrošač **osobno** stranka u postupku. Darmon navodi da se takva zaštita ne može proširiti na postupke u kojima potrošač nije stranka⁴⁵, što je Sud potvrdio u presudi.⁴⁶ Ono čemu se teži je jedinstveno tumačenje prava EU, kako različitih propisa koji se odnose na potrošače, tako još više onih koji su međusobno povezani, kao što je slučaj s Konvencijom i Uredbom. Stoga je tumačenje odredaba Konvencije bitno i za razumijevanje odredaba Uredbe koja ju je zamijenila. Tako navodi i Sud u presudi *Ilsinger* gdje naglašava da se njegova interpretacija Konvencije primjenjuje i na odredbe Uredbe kada pravila jedne i druge mogu biti shvaćena kao ekvivalentna.⁴⁷ Treba imati na umu da je u konkretnom postupku Schrems jedina osoba u postupku na strani tužitelja, dok ustupitelji zahtjeva u predmetnom sporu ne sudjeluju kao stranke.

Nadalje, već je ranije navedeno⁴⁸ da se pojam potrošača uvijek promatra u okviru konkretnog ugovora, što znači da je i posebna nadležnost koja se uspostavlja za područje primjene propisano člankom 15., predviđena za točno određenog potrošača. Članak 16. logički je povezan s odredbom koja mu prethodi i ne može se tumačiti odvojeno od nje. Takvo tumačenje potvrđeno je presudom Suda u predmetu *Češká spořitelna* gdje je Sud utvrdio da se članak 15. stavak 1. Uredbe primjenjuje samo onda kada su ispunjene tri pretpostavke:

1. da je **jedna ugovorna strana potrošač** koji djeluje u kontekstu za koji se može smatrati da je izvan njegove profesionalne djelatnosti,
2. da je **ugovor između takvog potrošača i poslovnog subjekta** doista sklopljen, te da
3. ugovor ulazi u jednu od kategorija iz stavka 1. točaka (a) do (c) tog članka.⁴⁹

S obzirom na to da članak 15. propisuje područje primjene članka 16., nemoguće ih je tumačiti odvojeno te je i to razlog zbog kojeg je očito da se odredba koja potrošaču pruža mogućnost da tuži pred sudom svog domicila, odnosi na potrošača iz konkretnog ugovornog odnosa.

Također, promatrajući odredbe o posebnoj nadležnosti u pogledu zahtjeva koji proizlaze iz potrošačkih ugovora, ne smije se zaboraviti na to da one predstavljaju iznimku, ne samo od pravila o općoj nadležnosti, već i od pravila o posebnoj nadležnosti u pogledu ugovora.⁵⁰ Takvo stanje stvari upućuje na potrebu za strogim tumačenjem sadržaja tih normi. Naime, narav iznimki kao takvih upućuje na suženo polje njihove primjene i potrebu za većim restrikcijama. Takvo viđenje Sud je izrazio i u presudama u predmetima *Pammer and Hotel Alpenhof*⁵¹ i *Mühlleitner*.⁵²

5.3. Zaštita slabije strane u sporu

Schrems je u postupku pred Sudom isticao da pravilo o nadležnosti suda u mjestu tužiteljeva zahtjeva uživaju i ustupitelji i primatelj zahtjeva jer su svi potrošači, a cilj Ured-

⁴⁵ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Darmona od 27. listopada 1992., *Shearson Lehman Hutton*, C-89/91, EU:C:1992:410, t. 26.

⁴⁶ Presuda od 19. siječnja 1993., *Shearson Lehman Hutton*, C-89/91, EU:C:1993:15, t. 23. i 24.

⁴⁷ Presuda od 14. svibnja 2009., *Ilsinger*, C-180/06, EU:C:2009:303, t. 41.

⁴⁸ Vidi *supra*, str. 10., podnaslov 4.1.

⁴⁹ Presuda od 14. ožujka 2013., *Češká spořitelna*, C-419/11, EU:C:2013:165, t. 30.

⁵⁰ Vidi *supra*, str. 3., bilj. 5

⁵¹ Presuda od 7. prosinca 2010., *Pammer and Hotel Alpenhof*, C-585/08 i C-144/09, EU:C:2010:740, t53.

⁵² Presuda od 6. rujna 2012., *Mühlleitner*, C-190/11, EU:C:2012:542, t. 26.

be je upravo zaštita potrošača kao slabije strane.⁵³ Naveo je da takvo stajalište potvrđuje i praksa Suda koji je u više presuda načelnu potrebu za zaštitom proglasio ključnim elementom za primjenu posebne osnove nadležnosti u potrošačkim stvarima. Kako bi potkrijepio svoje navode pozvao se, među ostalim, na presude Suda u predmetima *Shearson Lehman Hutton* i *Henkel*. Međutim, dok je istina da, s obzirom na to da se te presude bave pravima potrošača, Sud u njima zbilja naglašava potrebu za zaštitom slabije strane, on također eksplicitno ističe da se zaštita ne može pružiti onima koji nisu ugovorne stranke. U presudi *Henkel* Sud se poziva na već izraženi stav u *Shearsonu* i ponavlja da pravna osoba koja djeluje kao preuzimatelj prava konačnog potrošača, a bez da je sama stranka ugovora, ne može biti smatrana potrošačem u smislu Konvencije, te se zato ne može pozivati na njome predviđenu posebnu nadležnost.⁵⁴ Sud nadalje pojašnjava da je za dopuštenost pozivanja na posebnu osnovu nadležnosti u potrošačkim stvarima bitno ocijeniti postoji li ugovorna veza između tužitelja i tuženika i utvrđuje kako u tom predmetu ona ne postoji.⁵⁵ Iako se u tom konkretnom slučaju radilo o preuzimatelju-pravnoj osobi, iz objašnjenja Suda jasno je da ono što tužitelja sprječava u uspješnoj primjeni posebne osnove nadležnosti nije samo činjenica da nije slabija strana, već što je važnije: nedostatak ugovora između njega i tuženika.⁵⁶ Bitno je prisjetiti se da je, iako je briga za slabiju stranu uvijek glavni smisao i općenito centar pravila koja se odnose na zaštitu potrošača, svojstvo potrošača neraskidivo povezano s konkretnim ugovorom. Na taj je način stvorena vrlo osobna veza između potrošača i ugovora i bilo bi protivno takvom tumačenju da se posebna osnova nadležnosti predviđena za potrošače, primjenjuje na zahtjeve koji proizlaze iz ugovora koje su sklopile druge osobe.⁵⁷

Kako bi opravdao svoj zahtjev, Schrems se pozvao i na presudu Suda u predmetu *Vorarlberger Gebietskrankenkasse* u kojoj je utvrđeno da osobi koja **na temelju zakona** stupa u prava izravno oštećene stranke (u tom predmetu ta je osoba bila ustanova za socijalno osiguranje) treba priznati pravo da se poziva na posebnu osnovu nadležnosti u odnosima koji se tiču osiguranja, pod uvjetom da se preuzimatelja može smatrati slabijom stranom. Takvo tumačenje, ističe Sud, posebno vrijedi za nasljednike osobe stradale u nesreći.⁵⁸ Ono što je u tom predmetu, međutim, drugačije jest to da se radi o preuzimatelju zahtjeva na temelju zakona koji automatski stupa na mjesto ozlijeđene osobe. Koliko autorica shvaća, to dovodi do nemogućnosti da ozlijeđena osoba sama postavlja zahtjeve koji proizlaze iz ugovora o osiguranju, već u odnosu na sve njezine zahtjeve djeluje navedena ustanova. To bi imalo još više smisla kada bi se radilo o zakonskim nasljednicima umrle osobe, s obzirom na to da oni načelno stupaju u sva prava i obveze preminuloga. Njihov prednik je, naravno, u nemogućnosti djelovati na bilo koji način te bi stoga bilo logično da se oni mogu pozvati na osnovu posebne nadležnosti, ako bi takvo pozivanje bilo dopušteno njihovom predniku.

Bobek navodi da je Schremsovo isticanje tog predmeta neprimjereno i zbog toga što je posebna osnova nadležnosti za predmete povezane s osiguranjem drugačije zamišljena i mnogo šira.⁵⁹ Naime, pojam oštećene stranke u takvim predmetima je širok te može obuhvaćati i osobe koje su preuzele zahtjeve, a za koje se također može smatrati da su pretrpjele neku štetu (npr. nasljednici umrloga). Nadalje, o širem tumačenju pojma slabije strane u području osiguranja Sud je izrazio stajalište i u presudi *MMA IARD*,

⁵³ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 90.

⁵⁴ Presuda od 1. listopada 2002., *Henkel*, C-167/00, EU:C:2002:555, t. 33.

⁵⁵ *Ibid.*, t. 38.

⁵⁶ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 96.

⁵⁷ Takav stav iznosi i Bobek kada govori o potrebi za uskim tumačenjem članka 16. Uredbe, *op. cit.* (bilj. 3.), t. 86.

⁵⁸ Presuda od 17. rujna 2009., *Vorarlberger Gebietskrankenkasse*, C-347/08, EU:C:2009:561, t. 44.

⁵⁹ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 98.

u kojoj je razrađen pristup iznesen u *Vorarlbergeru*. Ondje je navedeno da je taj pojam u kontekstu osiguranja širi od onog u području potrošačkih ugovora ili pojedinačnih ugovora o radu.⁶⁰ Sama činjenica da je kriterij iz *Vorarlbergera* dodatno konkretiziran i izravno proglašen preširokim za primjenu kod potrošačkih ugovora, čini neuvjerljivim Schremsov stav o potrebi pristupa posebnoj nadležnosti bilo kojem potrošaču iz razloga što je svaki slabija strana kojoj treba zaštita.

Također je bitno upozoriti na činjenicu da su drugi potrošači Schremsu ustupili zahtjeve **na temelju ugovora**.⁶¹ S obzirom na to, on nije stupio na njihovo mjesto u odnosu na cjelinu ugovora koji oni imaju s *Facebookom*, već samo u pogledu tih konkretnih zahtjeva.⁶² To znači da bi u pogledu drugih aspekata njihovih ugovornih odnosa oni i dalje mogli tužiti *Facebook* u mjestu svog domicila, pozivajući se na članak 16. stavak 1. Uredbe.⁶³ Posljedično, ono što Schrems zapravo traži je uspostavljanje novog sloja posebne nadležnosti: onog gdje bi se posebna nadležnost odnosila ne na potrošača-stranku ugovornog odnosa, već na potrošača-preuzimatelja zahtjeva koji proizlaze iz tuđih ugovornih odnosa i preneseni su isključivo s ciljem njihova ostvarenja u parnici.⁶⁴ Takav zahtjev još je jedan razlog zašto je Schremsovo pozivanje na *Vorerlberger* neutemeljeno. Naime, ondje se zahtijevalo zadržavanje postojeće posebne osnove nadležnosti i omogućavanje trećoj stranci da se na nju poziva, dok Schrems traži stvaranje novog „podreda“ koji bi se izveo iz članka 16. stavka 1. i odnosio se na ugovornog preuzimatelja određenih, a ne svih zahtjeva.

Dakle, ni tekst članka 16. stavka 1. ni praksa Suda ne daju osnovu na temelju koje bi se osoba koja nije ugovorna stranka potrošačkog ugovora mogla pozvati na primjenu posebne nadležnosti u sporovima koji iz takvih ugovora proizlaze, pogotovo ako se na umu ima potreba za strogim tumačenjem pravila Uredbe koja se tiču tog područja.

5.4. Predvidljivost i izbjegavanje paralelnih postupaka

Još jedan argument koji je Schrems naveo u svoju korist jest taj da primjena posebne osnove nadležnosti i na ustupljene zahtjeve (bez obzira na domicil ustupitelja) ne ugrožava (*does not undermine*) ciljeve pravne sigurnosti i predvidljivosti jer:

1. predvidljivost suda nadležnog za potrošačke sporove ionako je ograničena s obzirom na to da potrošač uvijek može promijeniti domicil,
2. *Facebook* svoje aktivnosti usmjerava na mnoge zemlje, uključujući Austriju, te stoga može očekivati da bi tužba protiv njega mogla biti podignuta i u Austriji.

On još navodi da bi kumulacija zahtjeva čak išla u korist tuženiku jer ne bi morao voditi sporove pred sudovima različitih država, čime bi se izbjegla i opasnost od donošenja međusobno nepomirljivih odluka.⁶⁵ Osim toga, Schrems tvrdi da on ne zahtijeva priznanje nadležnosti suda pred kojim inače ne bi mogao pokrenuti postupak, s obzirom na to da je odnosni sud nadležan za njegove potrošačke zahtjeve.⁶⁶

Schremsovi argumenti i u ovom slučaju ukazuju na njegovo široko poimanje odnosa između potrošača i pružatelja usluge. Naime, atribut „predvidljivosti“, koji u uvodnoj izjavi Uredbe zbilja jest naglašen kao potreban u pogledu propisa o nadležnosti⁶⁷, sam po sebi treba biti tumačen restriktivno. Kada se nešto smatra predvidljivim, uz to je

⁶⁰ Presuda od 20. srpnja 2017., MMA IARD, C-340/16, EU:C:2017:576, t. 32. i 33.

⁶¹ Tako njihov odnos tumači Vrhovni sud

⁶² Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 74.

⁶³ Vidi više *infra*, podnaslov 5.4.

⁶⁴ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 75. i t. 98.

⁶⁵ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 99.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Vidi *supra*, str. 7.

vezan visok stupanj vjerojatnosti da će se dogoditi te je zato neprimjereno tumačenje prema kojem tuženik može očekivati da bude tužen u bilo kojoj od 28 zemalja članica EU. Predvidljivost se mora odnositi na konkretan ugovor i biti shvaćena na način da poslovni subjekt, kada sklapa ugovor s potrošačem, može očekivati da bude tužen i pred sudom domicila tog konkretnog potrošača.⁶⁸ Istina je da potrošač može mijenjati mjesto domicila i da to smanjuje predvidljivost, ali ta promjena niti je pravilo, niti se može izbjeći. Ono čemu treba težiti je najveći mogući stupanj predvidljivosti koji može postojati u vrijeme sklapanja ugovora. Zahtjev predvidljivosti koji predviđa Uredba ne bi bio ispunjen kada bi ga Sud shvatio na način da profesionalni subjekt potrošačkog ugovora treba predvidjeti mogućnost da bude tužen u bilo kojoj državi članici. Sud to eksplicitno i navodi u presudi u predmetu **ÖFAB**. Ondje Sud ističe da bi odluka kojom se priznaje da ustupanje tražbine (koje je učinio prvotni vjerovnik) utječe na utvrđivanje nadležnog suda bila odluka protivna cilju Uredbe prema kojem propisi o nadležnosti moraju biti iznimno predvidljivi. U tom se predmetu, doduše, radilo o nadležnosti suda mjesta štetnog događaja kako je predviđena člankom 5. stavkom 1. točkom 3. Uredbe, ali analogija koja se može uspostaviti u odnosu na posebnu nadležnost iz Schremsovog predmeta je neizbježna. U pogledu te točke članka 5., Sud je u presudi *Hydrogen Peroxide* izričito utvrdio da „ustup potraživanja koji je proveo prvotni vjerovnik ne može, sam po sebi, utjecati na određivanje nadležnog suda.“⁶⁹

Nadalje, argument koji se protivi Schremsovu shvaćanju, a koji autorica smatra izuzetno bitnim, je taj da bi ustupanje zahtjeva o kakvom je riječ u predmetnom slučaju zapravo moglo dovesti do nadležnosti većeg, a ne manjeg broja sudova.⁷⁰ Naime, kako je već spomenuto, drugi potrošači na Schremsa su prenijeli samo određene zahtjeve koji proizlaze iz njihovih ugovora s *Facebookom*, dok bi u odnosu na sve ostale zahtjeve oni, kao potrošači, i dalje mogli tužiti pred sudovima nadležnima za mjesta njihovih domicila. Schrems nije stupio u ugovorni položaj ustupitelja, niti su na njega prenesena materijalna prava koja drugi potrošači imaju u vezi sa svojim ugovorima. Konkretni preneseni zahtjevi strogo se odvajaju od ugovora u svrhu vođenja spora.⁷¹ Stoga bi bilo moguće, ako se prihvati Schremsov stav, kako to da potrošači-ugovorne stranke tuže pred sudovima svojih domicila, tako i to da ostale zahtjeve ustupe nekim drugim preuzimateljima. Takav bi razvoj situacije doveo do paralelnog uspostavljanja nadležnosti mnogih sudova. Zahtjevi pravne sigurnosti i predvidljivosti propisa o nadležnosti tada nikako ne bi bili zadovoljeni, niti bi takav razvoj stvari bio svrsishodan za rješavanje pravnih problema koji proizlaze iz potrošačkih ugovora. Također, kada bi bila uspostavljena takva mogućnost raspolaganja zahtjevima, moguće bi bilo kumulirati zahtjeve pred sudom ili sudovima onih država članica čije je pravo za određene zahtjeve najpovoljnije. *Facebook* je tako u postupku istaknuo da bi takvo rješenje moglo dovesti do „nekontroliranog ciljanog ustupanja zahtjeva potrošačima s domicilom u državama u kojima je sudska praksa za takve zahtjeve najpovoljnija, troškovi postupka manji, ili je pravna pomoć izdašnija, što potencijalno može dovesti do preopterećenja sudova pojedinih država.“⁷²

Autorica se slaže s navedenim stajalištem i uz to smatra da omogućavanje takvog tzv. *forum shoppinga* ne bi djelovalo povoljno na razvoj prava EU, jer sudovi zemalja članica ne bi težili ujednačenoj praksi u određenim potrošačkim pitanjima, niti donošenju kvalitetnijeg zakonodavstva, kada bi ionako brzo postalo jasno koji se sudovi odabiru za rješavanje određenih pitanja.

⁶⁸ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 101.

⁶⁹ Presuda od 21. svibnja 2015., *Hydrogen Peroxide*, C-352/13, EU:C:2015:335, t. 35.

⁷⁰ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 106.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Ibid.*, t. 105.

5.5. Nadležnost za osobe s domicilom u trećim državama

Pitanje koje se također postavlja je: što učiniti sa zahtjevima potrošača iz trećih zemalja? Bobek smatra da mogućnost ostvarivanja zahtjeva koji proizlaze iz ugovora potrošača koji imaju domicil u trećim državama pred sudom mjesta domicila osobe kojoj su ustupljeni, nije u skladu s tekstom Uredbe.⁷³ Presudom u predmetu *Group Josi*, u vezi s tumačenjem Konvencije, Sud je utvrdio da za primjenu pravila o nadležnosti nije relevantan domicil tužitelja, pa da tako on može biti i iz države-nečlanice. Ondje se navodi da je jedino bitno da tuženik ima domicil u državi potpisnici Konvencije.⁷⁴ Međutim, odredba članka 15. stavka 1. točke (c) Uredbe zahtijeva da je „ugovor sklopljen s osobom koja se bavi trgovačkom ili profesionalnom djelatnošću **u državi članici u kojoj potrošač ima domicil** ili ako na bilo koji drugi način usmjerava tu aktivnost **prema toj državi članici** ili prema većem broju država **uključujući i tu državu članicu**, a ugovor pripada u područje takvih aktivnosti.“ S obzirom na to da je navedeni članak relevantan za predmetni slučaj i neodvojiv od članka 16. očito je da Uredba predviđa posebnu osnovu nadležnosti samo za potrošače koji imaju domicil u državi članici EU. Ovdje je ponovno bitno upozoriti na potrebu za strogim tumačenjem odredaba o posebnoj nadležnosti u potrošačkim stvarima.

Takvo tumačenje postaje još smislenije ako se uzmu u obzir odredbe Izjave o pravima i odgovornostima *Facebooka* o nadležnosti za sporove koji iz tog ugovora proizlaze, a koje vrijede za državljane nečlanica EU. Naime, pristajući na te odredbe i otvarajući *Facebook* račun, korisnik koji ima domicil izvan EU, obvezuje se da će sve sporove u vezi s Izjavom ili *Facebookom* rješavati isključivo pred američkim okružnim sudom Sjevernog okruga Kalifornije (*U.S. District Court for the Northern District of California*) ili državnim sudom koji se nalazi u okrugu San Mateo (*state court located in San Mateo county*).⁷⁵ Za državljane članica EU, međutim, takvo što ne vrijedi. Ne ulazeći u valjanost tih odredaba u okviru međunarodnog privatnog prava, autorica smatra da se one mogu uzeti kao dodatni indikator (uz strogo tumačenje odredaba Uredbe) različitosti u nadležnosti nad sporovima državljana EU i onih trećih zemalja.

5.6. Nadležnost za osobe s domicilom u Austriji

Vrhovni sud je u prethodnom pitanju zatražio pojašnjenje i u pogledu nadležnosti za zahtjeve koje su Schremstu ustupili drugi državljani Austrije. Komisija po tom pitanju dijeli Schremsovo stajalište i prihvaća mogućnost da za ustupljene zahtjeve bude nadležan sud mjesta domicila preuzimatelja pod uvjetom da su i ustupitelj i preuzimatelj potrošači, da su njihovi zahtjevi identični i da oboje mogu birati nadležan sud unutar iste države. Takvo je rješenje, po mišljenju Komisije, bolji način za ispunjenje svrhe odredaba Uredbe koje se tiču nadležnosti u potrošačkim stvarima.⁷⁶

Takvu mogućnost, međutim, ne predviđa ni nacionalno pravo ni Uredba. Naime, članak 16. Uredbe, utvrđujući **mjesto** suda kojem se tužba može podnijeti, propisuje **lokalnu nadležnost**. Takvim preciziranjem omogućena je veća predvidljivost po pitanju nadležnosti, što je u skladu s duhom i ciljem Uredbe i što predstavlja razliku u odnosu na Konvenciju, kojom je bila utvrđena samo međunarodna nadležnost. S obzirom na sve navedeno, tumačenjem Uredbe nije moguće uspostaviti nadležnost bečkog suda niti za ustupitelje zahtjeva iz Austrije jer se, preciziranjem mjesta podnošenja tužbe, ne radi ra-

⁷³ *Ibid.*, t. 107.

⁷⁴ Presuda od 13. srpnja 2000., *Group Josi*, C-412/98, EU:C:2000:399, t. 57.

⁷⁵ Izjava, *op. cit.* (bilj. 25), članak 15. stavak 1.

⁷⁶ Mišljenje, *op. cit.* (bilj. 3), t. 115.

zlika između njih i državljana drugih država. Austrijski zakonodavac mogao bi, međutim, odrediti unutardržavnu nadležnost na način da bi austrijski državljanin pred sudom mjesta svog domicila mogao nastupiti sa zahtjevima prikupljenim s područja čitave države. Ipak, to zasad nije predviđeno ni ZPO-om ni nacionalnom sudskom praksom.

5.7. Mišljenje Suda

Sud je, u izreci presude u pogledu drugog pitanja, prihvatio Bobekov prijedlog i iznio tumačenje prema kojem se članak 16. stavak 1. Uredbe ne primjenjuje na tužbe koje sadrže ne samo zahtjeve potrošača koji ih je podnio sudu mjesta svog domicila, već i zahtjeve drugih potrošača s domicilom u istoj državi članici, drugoj državi članici ili trećoj državi.⁷⁷

S obzirom na sve ranije navedeno, takvo je mišljenje Suda bilo očekivano jer on uvijek teži dosljednosti u interpretaciji prava Unije. Brojne su već navedene presude stajale na strani tumačenja koje je izneseno i u ovom predmetu. Naravno, to ovo rješenje ne čini idealnim ili nepromjenjivim. Međutim, zadaća Suda je tumačenje postojećeg, a ne stvaranje novog prava. Na području Unije o pitanju nadležnosti u potrošačkim stvarima vode se brojne polemike i donose razni dokumenti⁷⁸, ali proces stvaranja konkretnih i za sve obvezatnih izmjena vrlo je spor. Nakon Uredbe o kojoj je riječ u ovom radu, donesena je još jedna koja ju zamjenjuje,⁷⁹ ali čini se da ni ona nije mnogo promijenila po pitanju nadležnosti u sporovima iz potrošačkih ugovora. Jedino što je u njoj drugačije je par izraza, ali ništa što bi supstancijalno promijenilo način na koji je moguće tumačiti odredbe o nadležnosti. Takvo stanje stvari najbolje govori o koliko se složenom pitanju i osjetljivoj temi radi.

6. Zaključak

Pitanje kvalitetne zaštite potrošača iznimno je važno. Svaka se osoba u različitim aspektima svog života svakodnevno nalazi u ulozi potrošača kakvog proizvoda ili usluge. Položaj potrošača nesumnjivo je slabiji od onog u kojem se nalazi pružatelj usluga, prodavatelj i drugi poslovni subjekti koji djeluju i sklapaju ugovore u okviru svojih profesionalnih djelatnosti. U iznesenom predmetu svjedočimo činjenici da se čak ni osoba s velikim znanjem iz područja prava ne može smatrati ravnopravnom ugovornom stranom kada djeluje kao privatna osoba koja sklapa ugovor s profesionalnim pružateljem usluge. Takav zaključak nameće se kao logičan, ali iznimno je važno za područje zaštite potrošača da je Sud takvo tumačenje prihvatio, obrazložio i da ga dosljedno ponavlja u svim presudama koje se tiču potrošačkih stvari. Kada ne bi bilo takvog tumačenja mnogi bi ostali diskriminirani zbog vještina i znanja koja posjeduju, a unatoč kojima nisu mogli utjecati na sadržaj ugovora, niti su im ta znanja mogla pomoći da eventualno nepoštene ugovorne odredbe učine poštenima. Bez obzira na stupanj nečijeg obrazovanja, u odnosu na ugovore koje poslovni subjekti nude u okviru svojih djelatnosti, sve su privatne osobe u jednako podčinjenom položaju. Iz tog je razloga bitno da, kako u državama članicama, tako i na razini Unije postoji kvalitetno zakonodavstvo, popraćeno dosljednom praksom, koje će omogućiti visok stupanj zaštite slabijoj strani potrošačkog

⁷⁷ Schrems, *op. cit.* (bilj. 13)

⁷⁸ Vidi primjerice *Commission Recommendation of 11 June 2013 on common principles for injunctive and compensatory collective redress mechanisms in the Member States concerning violations of rights granted under Union Law*, 2013/396/EU, Službeni list Europske Unije L 201/60, str. 60.-65. (zasad nije objavljeno na hrvatskom jeziku)

⁷⁹ Vidi *supra*, str. 7., bilj. 12

ugovora. U tome su, osim odredaba materijalnog prava koje određuju pojam potrošača i omogućuju njegovo tumačenje, bitne odredbe postupovnog prava. Među njima je u pravu EU najvažnija ona kojom se za potrošača stvara posebna osnova nadležnosti i koja mu omogućava da postupak vodi pred sudom u mjestu svog domicila. Takvo je pravo za potrošača neizostavno da bi bio doveden u donekle ravnopravan položaj, ali čak i ono ima svoje nedostatke i nije primjenjivo na sve vrste predmeta koji se pojavljuju pred sudovima država članica, pogotovo u doba sve veće globalizacije i digitalizacije društva. Iz tog razloga potrebno je da se zakonodavstvo EU prilagodi sve bržim promjenama i pokuša uspostaviti nova pravila koja će biti prilagođena potrebama velikog broja potrošača. Nije, međutim, na Sudu da popunjava praznine koje postoje u pogledu nadležnosti za ustupljene zahtjeve ili kolektivne zaštite potrošača. Iako pozitivno pravo nije savršeno pa tako još ne postoje odredbe koje bi na razini Unije pružale osnovu kolektivne zaštite, ono što želimo je kvalitetno, a ne brzo zakonodavstvo. Stoga je dobro i pametno što Sud ne želi svojim odlukama utjecati na odredbe o nadležnosti koje postoje, već to prepušta tijelima zaduženima za predlaganje i donošenje propisa. S obzirom na to da se na tom području već neko vrijeme vode rasprave zbog spomenutih i drugih nedostataka, možemo očekivati promjene koje, iako možda neće biti brze kao što bismo htjeli, teže tome da budu što kvalitetnije.

Consumer in the World of Social Networks: Presentation and Commentary on the Case *Maximilian Schrems v Facebook Ireland Limited* Before the Court of Justice of the European Union

Summary

The paper elaborates the case of Maximilian Schrems, an Austrian jurist who initiated a civil proceeding against Facebook Ireland Limited claiming that Facebook violated his rights to privacy and personal data protection. The action was brought before the Regional Civil Court in Vienna, the city of Schrems' domicile. The author presents and analyses the judgment of the Court of Justice of the European Union given in the January of 2018 as a result of the Austrian Supreme Court referring questions for a preliminary ruling. The Supreme Court was interested to know whether the Facebook user loses the status of consumer if they publish books, give lectures and perform similar activities for commercial purposes in connection with their claims against Facebook. The same court also raised a question whether it is allowed for the claims that were ceded to one consumer to be brought before the court of domicile of that consumer, in the situation where the cedents (who themselves are consumers) are domiciled in the same member state, another member state or in a third country. The paper introduces the facts of the case, relevant national and european legal frame, the course of the proceeding before the Court and the approach that the Court eventually took. Throughout the paper, the author gives her opinions on the matter and highlights the importance of the viewpoints expressed in the judgment and in the opinion of Advocate General Bobek.

Key words: Court of Justice of the European Union, consumer, Facebook, Schrems